УДК 657.2.016.8

І.Л. Грабчук, к.е.н., доц.
О.О. Зеленіна, к.е.н.
Житомирський державний технологічний університет

ОЦІНКА ТА ПРОДАЖ МАЙНА БАНКРУТА В ПРОЦЕДУРІ ЛІКВІДАЦІЇ: ОБЛІКОВО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

З прийняттям нової редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» виникло ряд питань щодо ведення ліквідаційної процедури та визнання підприємства банкрутом.

Тому виникає потреба розглянути основні зміни, що стосуються саме оцінки та продажу майна підприємства під час визнання його банкрутом, виявити основні проблемні питання, які вникають під час здійснення вказаних операцій на практиці та внести пропозиції щодо їх вирішення.

Проведене дослідження юридичних та облікових аспектів оцінки та продажу майна банкрута дозволило визначити ряд проблемних питань, які стримують проведення реалізації майна банкрута в процедурі ліквідації та потребують вирішення на законодавчому рівні. Внесено пропозиції щодо організації аналітичного обліку розрахунків з контрагентами, які враховують вимоги чинного законодавства щодо задоволення вимог кредиторів.

Ключові слова: *банкрутство, ліквідація, облік, оцінка, продаж, майно*.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання, коли велика кількість підприємств визнаються банкрутами, особливої актуальності набувають питання ліквідації підприємств. Так, на початок ІІ півріччя 2013 року в Україні нараховувалося 8811 підприємств-банкрутів. З них – 438 підприємств – це державні або підприємства, у статутному капіталі яких державі належать більше 25 %. При цьому в державному секторі за загальною процедурою ліквідовується 84 % банкрутів, 7 % – припадає на випадки банкрутства боржника, що ліквідується власником, 6 % – банкрутство відсутнього боржника, 3 % – санація боржника його керівником. Підприємства-банкрути приватного сектора економіки: понад 38 % – це банкрутство відсутнього боржника, 37 % – загальна процедура банкрутства, майже 12 % – банкрутство фізичних осіб підприємців, 11 % – банкрутство боржника, що ліквідовується власником, понад 1,5 % – санація боржника його керівником [2]. Наведені дані підтверджують актуальність обраної теми, особливо в умовах частої зміни законодавства. З прийняттям нової редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [3] (далі – Закон), виникло багато питань щодо ведення ліквідаційної процедури та визнання підприємства банкрутом. Виникає потреба розглянути основні зміни саме щодо оцінки та продажу майна підприємства при визнанні його банкрутом, виявити основні проблемні питання, які вникають при здійсненні вказаних операцій на практиці та внести пропозиції щодо їх вирішення.

Мета дослідження. В контексті даної ситуації важливим є окреслення проблемних питань оцінки та продажу майна у процедурах банкрутства, визначення особливостей облікового відображення даних процесів.

Аналіз останніх досліджень. Правовим та обліковим аспектам ліквідаційної процедури в своїх працях приділяли увагу такі науковці, як: А.П. Бархатов, О.М. Назарян, О.М. Малигіна, Н.Н. Клінов, Д.В. Назаров, С.Ю. Козлов, Ю.Ю. Козлов, В.І. Валетов, Г.Н. Марков, О.М. Столяренко (Глущук) та інші. Разом з тим постійні зміни чинного законодавства впливають на організацію та методику оцінки й облікового відображення продажу майна в ході ліквідаційної процедури.

Викладення основного матеріалу. Оцінка та продаж майна є одними з найбільш важливих та проблемних етапів банкрутства в разі відкриття ліквідаційної процедури. Проте розгляд цих етапів неможливий без врахування даних попередніх етапів, зокрема інвентаризації, яка здійснюється в загальному порядку, який передбачений Інструкцією з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків [4]. Зокрема інвентаризації підлягають такі об’єкти: основні засоби, нематеріальні активи, товарно-матеріальні цінності, грошові кошти, документи та розрахунки, тобто всі активи і зобов’язання. Отримані на даному етапі результати є основою для здійснення наступного етапу банкрутства в разі відкриття ліквідаційної про

© І.Л. Грабчук, О.О. Зеленіна, 2014

Взагалі оцінка вартості будь-якого об’єкта – це цілеспрямований процес визначення в грошовому вираженні його ціни з урахуванням потенційного й реального доходу, принесеного ним у цей момент часу. Оцінка майна підприємства, що ліквідується, полягає переважно у приведенні вартості активів до вартості їх можливої реалізації та визнанні додаткових зобов’язань або зменшенні забезпечення для

відшкодування майбутніх витрат, що виникають в підприємства у зв'язку з прийняттям рішення про ліквідацію. Як правило, оцінці підлягають запаси, основні засоби та зобов'язання.

Досить актуальною проблемою в галузі банкрутства, на думку арбітражних керуючих, є оцінка майна, оскільки витрати на проведення незалежної експертної оцінки Законом у новій редакції не передбачені.

Конкурсне провадження орієнтується на продаж майна підприємства і одним з вирішальних факторів ефективності його проведення є визначення початкової вартості майна.

Майно, яке підлягає продажу у ліквідаційній процедурі, оцінюється ліквідатором. Є такі можливі варіанти оцінки:

– оцінка цілісного майнового комплексу (тобто об'єктів, сукупність активів яких дає змогу провадити певну господарську діяльність; оцінюється відповідно до загальної суми вимог кредиторів);

– оцінка частин майнового комплексу (кожен об'єкт окремо оцінюється арбітражним керуючим відповідно до чинного законодавства).

В таблиці 1 узагальнено методи оцінки вартості майна підприємства.

Кожен із наведених підходів та методів має як свої переваги, так і недоліки, які і визначають можливість та специфіку їх застосування під час продажу майна банкрута в ході ліквідації. Вважаємо, що в процедурі банкрутства найбільш доцільно використовувати ринкову вартість майна; коли ж її визначити неможливо в силу особливостей об'єкта оцінки, то слід використовувати балансову вартість, яка й буде початковою вартістю майна під час його продажу. У випадку, коли майно потрібно реалізувати в найменші строки використовують примусову ліквідаційну вартість. Проте, як ми вже зазначали, у випадку банкрутства слід надати перевагу ринковій вартості, а за умови продажу в обмежені строки доцільно використовувати знижки. На нашу думку, використання наведеного підходу до оцінки майна підприємства при банкрутстві дозволить спростити процес оцінки в частині вибору методів.

Проте основні проблемні питання, які виникають на сьогоднішній день в ході оцінки та продажу майна банкрута в процедурі ліквідації обумовлені розширенням механізму продажу майна у зв'язку з прийняттям нової редукції Закону.

Після проведення інвентаризації та оцінки майна ліквідатор здійснює продаж майна банкрута такими способами:

– проведення аукціону;

– продаж безпосередньо юридичній або фізичній особі.

Вибір способів продажу активів здійснюється ліквідатором з метою забезпечення його відчуження за найвищою ціною.

Відповідно до Інформаційного листа ВГСУ від 26.12.2013 р., організатор аукціону діє відповідно до ухвали господарського суду про визнання його учасникам провадження у справі про банкрутство [5]. Ця норма збільшує строк процедури проведення продажу майна боржника, що впливає на збільшення витрат під час проведення процедури ліквідації боржника.

Порядок продажу майна банкрута врегульовано ст. 44 Закону [3]. При цьому продаж майна частинами здійснюється лише у випадку, коли не вдалося реалізувати майно боржника у вигляді цілісного майнового комплексу.

Згідно з положеннями нової редакції Закону, що набрав чинності 19 січня 2013 року, продаж майна банкрута по провадженням у справах до та після 19 січня 2013 року регулюється нормами редакції чинної з 19 січня 2013 року.

Таблиця 1

Характеристика основних методів оцінки вартості майна підприємства

Підхід	Метод оцінки	Порядок розрахунку	Перевага	Недолік	Основне застосування
Витратний (майновий)	Простий балансовий метод	Різниця між активами та пасивами підприємства	Простота застосування	Неточність розрахунків	За умови відсутності достовірної інформації щодо специфіки та характеру діяльності підприємства
	Метод регулювання балансу	Сума реальної вартості компонентів підприємства за вирахуванням сум його зобов'язань	Простота застосування, більш точні дані порівняно з простим балансовим методом	Більші витрати часу та ресурсів порівно з простим балансовим методом	
	Метод ліквідаційної вартості	Сума коштів, яка може бути реально отримана при його ліквідації, або як сума ліквідаційних вартостей усіх видів майна підприємства	Розрахунки ґрунтуються на достовірній фактичній інформації про стан майнового комплексу підприємства	Складність та трудомісткість в практичному використанні	За умови ліквідації підприємства; при фінансуванні підприємства-боржника
	Метод чистих активів	Вирахування зі скоригованої вартості активів підприємства скоригованої вартості його пасивів	Враховує поточну та довгострокову заборгованості, визначає ліквідаційну вартість підприємства	Залежить від облікової політики підприємства	За наявності значних матеріальних активів у підприємства та очікувань його подальшого функціонування
	Метод нагромадження активів	Віднімання від ринкової вартості всіх активів підприємства ринкової вартості всіх його зобов'язань у поелементному розрізі	Розрахунки ґрунтуються на достовірній фактичній інформації про стан майнового комплексу підприємства	Складність та трудомісткість в практичному використанні; не враховує майбутні можливості підприємства в отриманні чистого доходу	Найчастіше використовується при продажу підприємства
Результатний (дохідний)	Метод прямої капіталізації доходів	Теперішня вартість майбутніх грошових потоків від його використання, що можуть бути капіталізовані учасниками (власниками)	Можливість врахування специфіки ринкових умов для певного об'єкта за допомогою правильного визначення коефіцієнта капіталізації	Суб'єктивний характер аналітичних процедур формування ставок капіталізації	В процесі експрес-діагностики ринкової вартості підприємства
	Метод дисконтування грошового потоку	Сума приведених до теперішнього часу майбутніх вільних грошових потоків підприємства	Оснований на складанні прогнозу майбутньої діяльності підприємства; враховує вартість грошей в часі	Вимагає значно більших обсягів інформації, ніж інші методи	Один із найбільш розповсюджених методів для оцінки вартості підприємств або акцій
	Метод оцінки вартості бізнесу на основі опціонів	Сума вартості грошового потоку, генерованого підприємством, та вартості росту	Дозволяє враховувати майбутні можливості, обумовлені здійсненими інвестиціями	Залежить від точності та реалістичності прогнозів діяльності підприємств	У випадку ймовірності банкрутства підприємства; за наявності у підприємства обмеженої кількості непогашених боргових випусків
	Метод економічного прибутку	Множення суми інвестованого капіталу на ставку економічної рентабельності	Дає змогу оцінити результати діяльності підприємства в окремо взятому році	Використання прогнозованої, а не фактичної інформації для здійснення аналітичних розрахунків	Для оцінки вартості підприємств, які динамічно розвиваються
Порівняльний (ринковий)	Метод мультиплікаторів	На основі коефіцієнтів, які враховують суттєві характеристики аналогічних об'єктів, представлених на ринку	Використання достовірної фактичної інформації; врахування внутрішніх особливостей підприємства та ринкової ситуації	Значні витрати часу та ресурсів на збирання та опрацювання масиву інформації про об'єкт оцінки та його аналоги	В основному як допоміжний інструмент під час оцінки вартості підприємства. Ефективний у випадку існування активного ринку порівнюваних об'єктів власності
	Метод галузевих співвідношень	На основі якісних співвідношень (цінових показників), характерних для даної сфери господарювання	Простота застосування	Відсутність мінімально необхідного масиву статистичної інформації або її закритого характеру	Для орієнтованої оцінки підприємства при проведенні експрес-оцінок
	Метод аналогових продаж або ринку капіталу	На рівні ціни купівлі–продажу контрольних пакетів акцій підприємств або аналогічних цілісних майнових комплексів	Простота застосування; використання фактичної ринкової інформації	Відмінності в облікових політиках можуть призводити до помилкових оцінок вартості підприємства; неможливість оцінки унікальних об'єктів за відсутності аналогів для порівняння	За умови схожості організаційно-правових форм порівняних підприємств

Згідно з Законом, в новій редакції є можливість проведення аукціонів з продажу майна боржника в електронній формі (електронних торгів). Така новизна в процедурі проведення продажу майна банкрута дозволить не тільки потенційним учасникам електронних торгів заощадити час на участь в торгах, пошук інформації щодо майна, що пропонується до продажу, але й стимулюватиме продажу майна за найвищою ціною. В той же час введення даних положень розкрило колізії в Законі. Так, С.А. Примак вказує на те, що «…інститут електронних торгів в процедурі банкрутства з'явився тільки з 19.01.2013 р., є незрозумілим, як норми ст. 53, 58, 59, 67 (організація та порядок проведення електронних торгів) буде кореспондуватися з положеннями ч. 6 ст. 49 Закону «Про банкрутство», відповідно до якої, організатор аукціону визначається замовником за конкурсом, основними критеріями якого вважаються, в тому числі, достатній, але не менш як три роки, досвід проведення аукціонів» [6]. Зрозуміло, що для ефективного впровадження даної форми проведення аукціону, необхідна більш чітка регламентація та узгодження вказаних положень на законодавчому рівні.

Крім того, у зв'язку із застосуванням обмеженого строку (12 місяців) на проведення ліквідаційної процедури боржника, і залишення існуючого порядку виготовлення технічної документації для присвоєння кадастрового номера на земельну ділянку під нерухоме майно, здійснити продаж майна та погасити вимоги кредиторів є нереальним. Крім того, запровадження порядку опублікування оголошення організатором аукціону на веб-сайті Міністерства юстиції є тривалим у часі, особливо в разі відмови у прийнятті оголошення, оскільки час на отримання організатором аукціону поштовим зв'язком від Міністерства юстиції України відмови у прийнятті оголошення є більшим за 15 днів.

Важливим етапом ліквідаційної процедури є формування ліквідаційної маси, до складу якої не включається майно банкрута, що є предметом забезпечення. Продаж майна банкрута, що є предметом забезпечення, здійснюється в порядку, передбаченому Законом, виключно за згодою кредитора, вимоги якого воно забезпечує, або суду. Кошти, що залишилися після задоволення забезпечених вимог та покриття витрат, пов'язаних з утриманням, збереженням та продажем предмета забезпечення, підлягають включенню до складу ліквідаційної маси.

Наведені вище положення передбачені ч. 4 ст. 42 Закону та не відповідають ч. 5 ст. 44 Закону, згідно з яким ліквідатор здійснює продаж майна боржника у вигляді цілісного майнового комплексу. У разі, якщо продати майно боржника у вигляді цілісного майнового комплексу не вдалося, ліквідатор здійснює продаж майна боржника частинами. Таким чином, виділення з цілісного майнового комплексу частини майна банкрута, що є предметом забезпечення, з метою його окремої реалізації, робить неможливим продаж майна банкрута в цілому як цілісного майнового комплексу.

В такій ситуації, погоджуючись з позицією С.А. Примака, слід зазначити, що продаж майна боржника у вигляді цілісного майнового комплексу можливий за відсутності у складі майна банкрута майна, що є предметом забезпечення [6]. В нинішніх умовах господарювання важко знайти підприємство-банкрут, яке у складі зобов'язань не мало б банківських кредитів, отриманих під заставу або іпотеку майна банкрута. Облікове відображення реалізації майна банкрута наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Облікове відображення продажу майна

№ з/п	Кореспонденція		Зміст господарської операції
	Д	К	
Реалізація оборотних активів			
1.	36	70	Відвантажено покупцям товари
2.	90	20, 22, 23, 26, 28	Списано вартість активів за обліковими цінами
3.	311	361	Надійшли кошти від покупця за реалізовані активи
4.	702	791	Визначено фінансовий результат
5.	791	90	Списано собівартість реалізованих активів на фінансовий результат
Реалізація необоротних активів			
1.	13	10, 11, 12	Списано знос об'єкта
2.	286	10, 11, 12	Відображено залишкову вартість об'єкта, що визнано необоротним активом, який утримується для продажу
3.	943	286	Списано балансову вартість реалізованого необоротного активу, що утримувався для продажу
4.	377	712	Відображено дохід від продажу об'єкта

Щодо необоротних активів, то ті об'єкти необоротних активів, що не відповідають критеріям визнання активу, мають бути списані з балансу (з обов'язковим оприбуткуванням активів, отриманих під час списання цих об'єктів), а ті об'єкти, які ввійдуть у склад ліквідаційної маси, мають бути визнаними об'єктами необоротних активів.

В окремих випадках з метою спрощення ведення бухгалтерського обліку у ліквідаційній процедурі ліквідатор відносить ліквідаційну масу на рахунок «Товари», що під час укладання мирової угоди або відновлення платоспроможності боржника може причинити складності [1].

Змінений порядок формування ліквідаційної маси обумовлений поділом кредиторів на три групи:

1) забезпечені кредитори (кредитори, які позичили кошти під заставу майна);

2) конкурсні (їхні кредити не забезпечені заставами);

3) поточні (кредитори, що не встигли в тридцятиденний термін заявити про свої вимоги до боржника).

Положення Закону в новій редакції у частині визначених груп кредиторів, на нашу думку, впливають на організацію бухгалтерського обліку операцій задоволення вимог кредиторів (задля яких фактично і відбувалася процедура оцінки та продажу майна). Вважаємо за доцільне відкрити аналітичні розрізи до рахунків розрахунків з контрагентами (кредиторами) в такому порядку:

1-й аналітичний рівень: відповідно до забезпеченості вимог кредиторів;

2-й аналітичний рівень: за черговістю задоволення вимог для незабезпечених кредиторів.

Вважаємо, що такий підхід до організації аналітичного обліку розрахунків дозволить забезпечення користувачів адекватною інформацією про фінансовий стан підприємства.

Висновки. Проведене дослідження юридичних та облікових аспектів оцінки та продажу майна банкрута дозволило визначити ряд проблемних питань, які стримують проведення реалізації майна банкрута в процедурі ліквідації та потребують вирішення на законодавчому рівні. Внесені пропозиції щодо організації аналітичного обліку розрахунків з контрагентами, які враховують вимоги чинного законодавства щодо задоволення вимог кредиторів.

Список використаної літератури:

1. *Атаманчук Л.О.* Актуальні проблеми обліково-нормативного забезпечення ліквідаційної процедури при банкрутстві підприємств / *Л.О. Атаманчук* : матер. V Міжнар. студ. наук. Інтернет-конференції «Проблеми і перспективи реалізації облікової, контрольної та аналітичної функцій у соціокультурному просторі сучасного бізнесу». – Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. – Донецьк, 2013. – С. 25–27.
2. В Украине насчитали почти 9 тыс. предприятий-банкротов : Материалы Пресс-центра “Информационного Агентства «ЛІГАБізнесІнформ»” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://biz.liga.net/svoy-biznes/all/novosti/2535540-v-ukraine-naschitali-pochti-9-tys-predpriyatiy-bankrotov.htm.
3. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 № 2343-XII (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2343-12.
4. Інструкція по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 11.08.1994 № 69 (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0202-94.
5. Інформаційний лист ВГСУ «Про внесення змін і доповнень до Інформаційного листа ВГСУ від 28.03.2013 № 01-06/606/2013» від 26.12.2013 № 01-06/1862/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vgsu.arbitr.gov.ua/news/1382.
6. *Примак С.А.* Актуальні питання продажу майна банкрута в процедурі ліквідації / *С.А. Примак* // Газета «Закон і бізнес» [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/21946aktualni_pitannya_prodazhu_mayna_bankruta_v_proceduri_likvid.html.

ГРАБЧУК Ірина Леонідівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– проблемні питання бухгалтерського обліку операцій з придбання підприємств;

– комп’ютеризації бухгалтерського обліку;

– обліково-аналітичного забезпечення діяльності комерційних банків.

Тел.: (097)488–09–72

E-mail: til83@mail.ru.

ЗЕЛЕНІНА Олена Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– проблеми бухгалтерського обліку і контролю операцій з позиковим капіталом;

– наукові дослідження в бухгалтерському обліку.

Тел.: (097)292–73–73.

E-mail: lenazelenina@ukr.net.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2014